

Лекція № 5.

Тема: Філософія Стародавніх Індії та Китаю

План

1. Філософія Стародавньої Індії: загальна характеристика.
2. Буддизм: основні ідеї.
3. Джайнизм, йога: представники, основні ідеї.
4. Філософія Стародавнього Китаю: представники, основні ідеї.
5. Конфуціанство: основні ідеї.
6. Даосизм: основні ідеї.
7. Законники: основні ідеї.

Література:

1. История китайской философии / Пер. с китайского В. Таскина. – М., 1989.
2. Фэн Ю-лань. Краткая история китайской философии. – СПб., 1998.
3. Чанышев А.Н. Курс лекций по древней философии. – М., 1981.
4. Історія філософії: Підруч. / За ред. В.І Ярошовця. – К., 2007.
5. Канке В.А. Философия: исторический и систематический курс. – М., 2001.
6. Петрушенко В.Л. Філософія: Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Київ, Львів, 2001.
7. Скирбекк Г., Гилье Н. История философии. Учебное пособие для вузов. Пер с англ. – М. 2000.
8. Філософія : Навч. посібник / за заг. ред. О. В. Тягла. – Харків: ХНУВС, 2009.
9. Філософія: Підруч. / Бичко І.В., Бойченко І.В., Табачковський В.Г. та ін. – К., 2001.
10. Філософія: Навч. посіб. / За ред. І.Ф.Надольного. – 6-те вид., випр. і доп. – К., 2006.

1.Філософія Стародавньої Індії: загальна характеристика

- 1. Східні культури, у найширшому значенні слова – це культури стародавньої Азії;**
- 2. Зважаючи на багатоманітність культурного та світоглядного середовища азійських культур, головна увага зосереджується лише на тих, що визначили особливості східного мислення. Домінуючими в цьому контексті стали **індійське та китайське соціокультурне середовище.****
- 3. Провідне значення в процесі формування вітчизняного типу мислення відіграла **індійська культура.****

Світоглядні начала східного типу мислення

Панівні вектори давньосхідної філософії.

- Усі філософські системи Стародавнього Сходу:
- мають одночасно **релігійний характер** (особливість зберігається донині);
- спрямовані не на пізнання світу, а на **встановлення гармонії людини і світу**;
- не мають проблем відсторонених від людини;
- **не мають** (як у Стародавній Греції) **культу знання заради знання**: пізнання спрямоване на проблему подолання земного страждання (Індія), регулювання людської поведінки (Китай);
- картина світу вибудовується на тлі етико-світоглядної проблематики;
- **природа** – це не предмет теоретичних розмірковувань, а **об’єкт релігійно-етичної рефлексії**;
- **натурфілософія** розглядається як вчення про Вселенський **моральний світопорядок** (наприклад, індійська карма), що визначає життєвий шлях і долю людини

Філософія стародавньої Індії заснована на священних книгах - *Ведах*, що становлять собою чотири священні книги:

- 1) Рігведи;
- 2) Самаведи
- 3) Брахмани;
- 4). Упанішади.

Усі філософські школи в Стародавній Індії, залежно від їхнього відношення до Вед, поділяються на:

- 1) ортодоксальні, тобто такі філософські школи, які відповідають Ведам;
- 2) неортодоксальні, які Ведам не відповідають.
 - Основними школами філософії Стародавньої Індії є **буддизм, джайнізм та йога.**

Основні поняття філософії Стародавньої Індії:

- а) брахма - це світова душа;
- б) атман - це індивідуальна душа;
- в) карма - це закон відплати людині за її справи;
- г) сансара - це закон вічного переселення душ та кругообігу в природі.

**Канонічні духовні
джерела філософії
Стародавньої Індії**

```
graph TD; A[Канонічні духовні джерела філософії Стародавньої Індії] --- B[Веди]; B --- C[Упанішади]; A --> C;
```

The diagram consists of three rectangular boxes with a 3D effect. The top box is blue and contains the text 'Канонічні духовні джерела філософії Стародавньої Індії'. A vertical line connects it to the middle box, which is red and contains the text 'Веди'. Another vertical line connects the middle box to the bottom box, which is blue and contains the text 'Упанішади'. Additionally, two arrows originate from the left side of the top box and point towards the left side of the middle box.

Веди

Упанішади

ВЕДИ – найстаріша писемна пам'ятка людства

- Риг-веда,
 - Сама-веда,
 - Яджур-веда,
 - Атхарва-веда
- Найстарішою і найцікавішою з філософського погляду є Риг-веда (2000 тис. років до н.е.).
- Всі інші тексти Вед є доповненням і переосмисленням положень Риг-веди.
- «Веди» - буквально «відати», «знати»;
 - Записані на листках пальми приблизно за 1,5 тис. років до н.е.).
 - «Веди» - складаються з міфів, розповіді про предків, богів, гімни, заклинання тощо.
 - З філософського погляду, цікавими є космологічні уявлення.

ВЕДІ

```
graph LR; A[ВЕДІ] --- B[Ведаїзм]; A --- C[Брахманізм]; A --- D[Індуїзм];
```

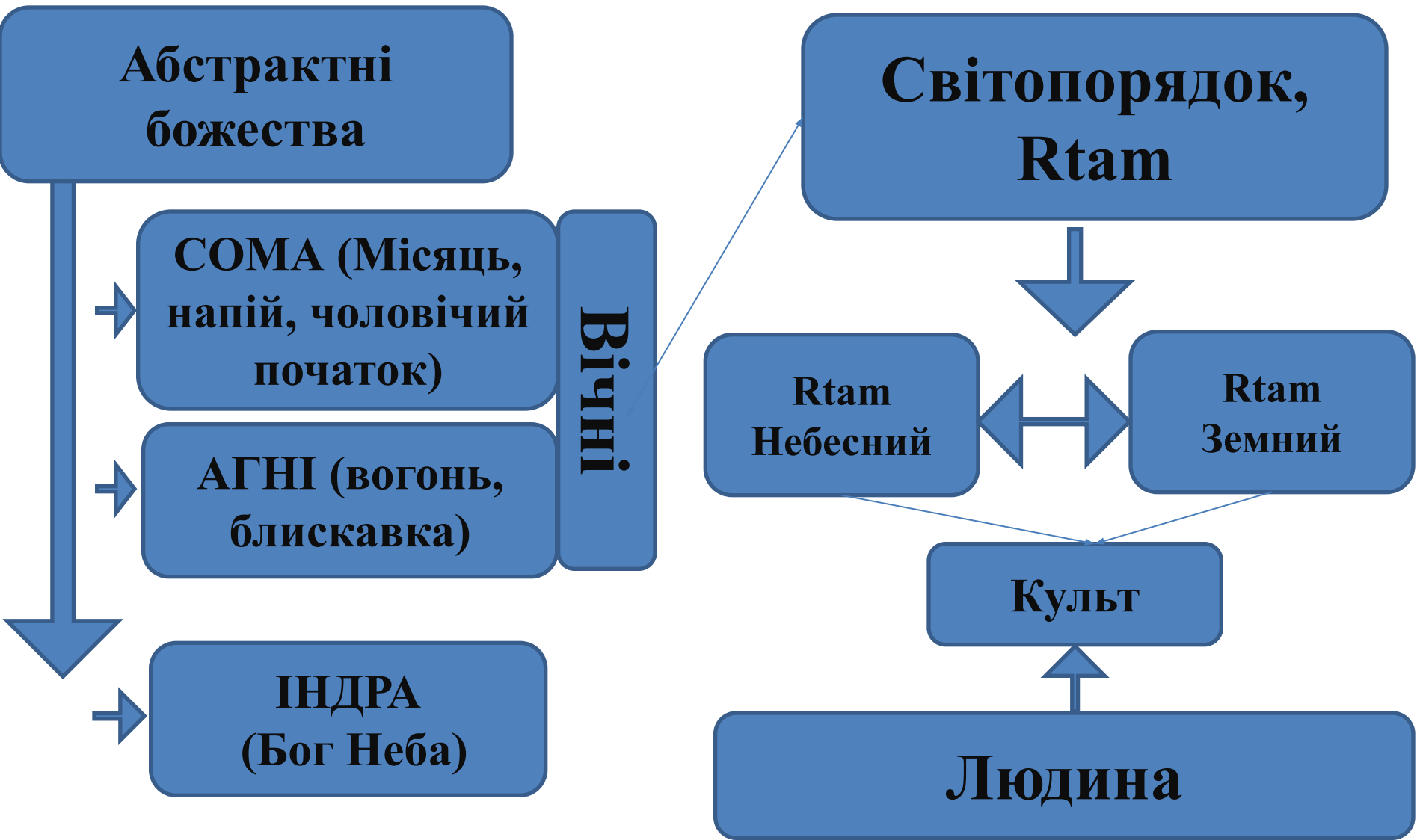
Ведаїзм

Брахманізм

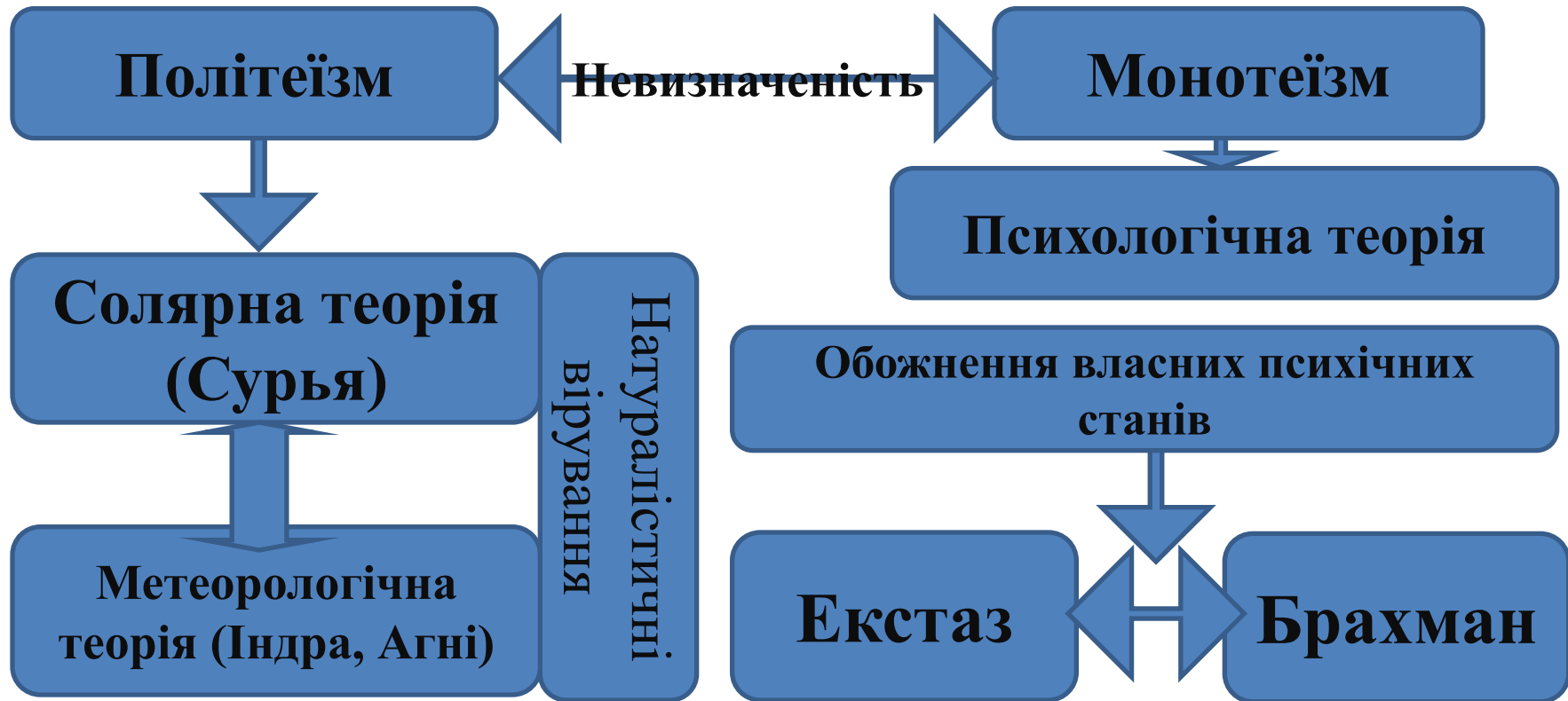
Індуїзм

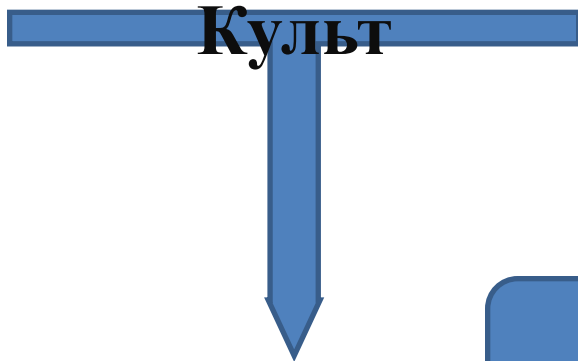
Ведаїзм: філософські ідеї та принципи

Особливості світоглядно-релігійної системи ведаїзму

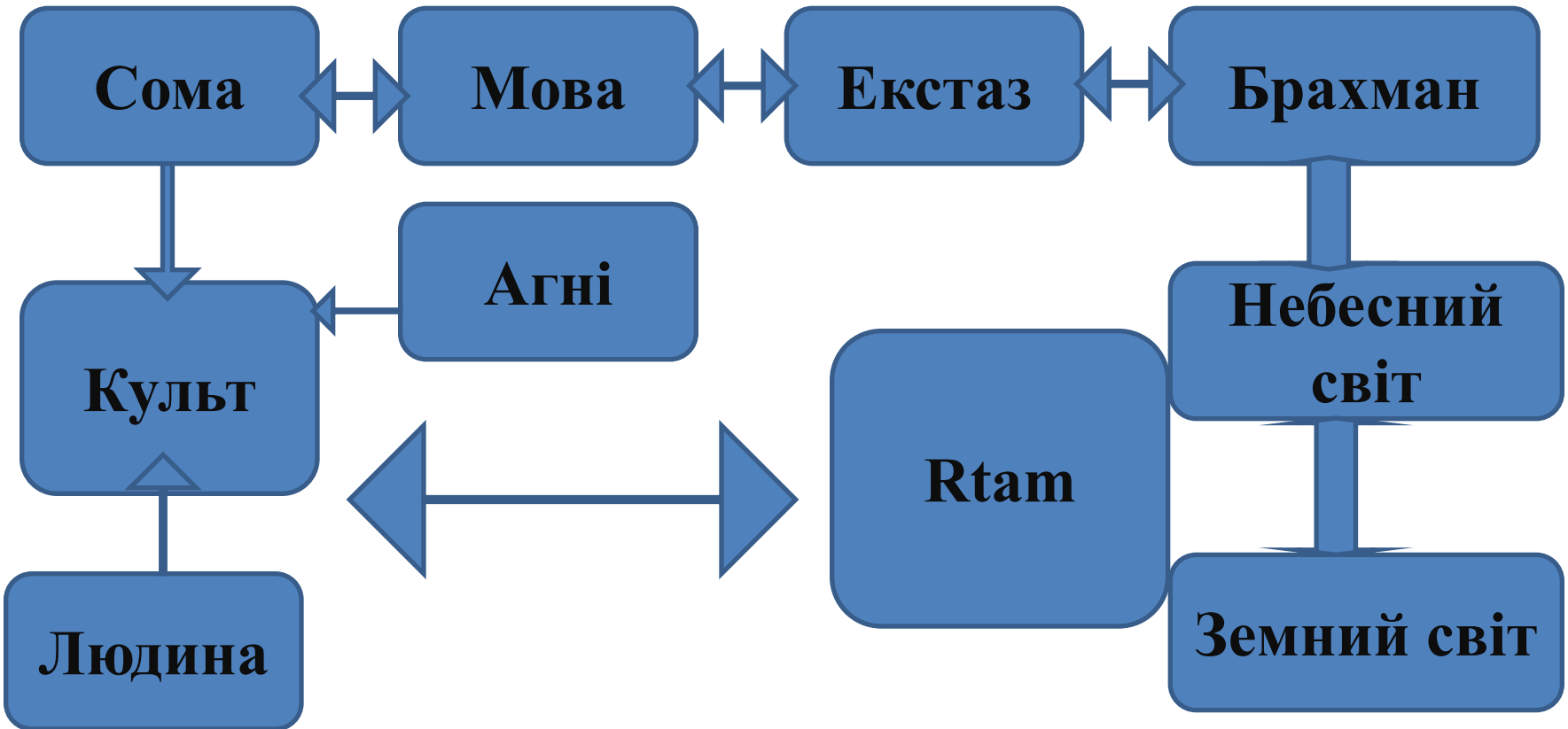

Безсмертя богів

**Безсмертя людини =
безсмертя роду**

Онтологічне вчення Ригведи

Взаємозв'язок матеріального та духовного світів за ведами

Упанішади

Версії виникнення світу

Трактування першооснови буття як універсального абстрактного принципу (Брахман)

**Концепція безмежного кола
перевтілень душі (сансара та карма)**

**Думки про можливість
здійснення людської свободи**

**Міркування про співвідношення дії,
активності людини і свободи**

2. Буддизм: основні ідеї

Засновником буддизму – Будда –
Сіддхартха Гаутама Шак'я-Муні (563 - 483 рр. до н.е.).

Буддизм як релігійно-філософська система виник у VI—V ст. до н. е. У ньому виокремлюють три **площини**:

- релігійне вчення (феномен атеїстичної релігії без Бога),
- культову психотехнічну практику та оригінальний філософський дискурс.

Згідно вченням Будди усе в світі є:

- Плинним, нестійким (немає жодної стійкої субстанції), а тому в світі панують зло й страждання.
- Світі існує причинно-наслідковий зв'язок, що детермінує форму існування душі після смерті людини (визначається законом карми).
- Доброчинність (спосіб життя) веде до очищення людини від зла й страждань і, зрештою, приводить до великого звільнення від матеріальної залежності (нірвани).
- Нірвана гарантує кінець подальших перероджень і страждань у матеріальному світі.

Основні ідеї буддизму:

- 1) життя - це страждання;
- 2) джерелом страждання є бажання людей;
- 3) необхідно прагнути до Нірвани (угасання всіх бажань);
- 4) до Нірвани веде восьмирічний шлях.

Буддизм розробив п'ять заповідей буддиста, яких буддист має дотримуватися, а саме:

- 1) не брати чужого;
- 2) не вживати алкогольних напоїв;
- 3) не вступати у заборонені інтимні зв'язки (наприклад, із заміжніми тощо);
- 4) не висловлювати неправдивих речей;
- 5) не шкодити живому.

Для онтології та антропології буддизму характерною є теорія залежного походження, карми, змінності та не існування душі.

- Теорія залежного походження вказує на те, що не має значення, чи має світ початок та кінець в часі та просторі або не має. Важливо те, що всередині світу усе залежить одне від одного, усе причинно-обумовлено, ніщо не відбувається випадково.
- Теорія карми передбачає тлумачення карми брахманізмом як закону причинності.
- Теорія змінності свідчить про те, що ніяка річ не існує більше одного неподільного моменту часу, тобто в кожному моменті річ вже інша.
- Теорія не існування душі заперечує також і субстанціональність душі. Душа є лише становленням свідомості.

Буддизм в Україні

В Україні, згідно з державною статистикою, налічується 42 буддійські громади, ще 3 не забажали пройти юридичну реєстрацію та 2 центри, один монастир з п'ятьма ченцями, є 35 служителів цієї релігії. Працює інтернет-форум "Буддизм на Україні".

1996 року буддистськими громадами однієї з течій засновано **Українську Асоціацію буддистів Карма Каг'ю** для сприяння у поширенні цього напрямку вчення. Сьогодні це найбільша в Україні буддистська мережа, яка налічує 16 центрів. Штаб-квартира Асоціації розташована в Ужгороді. Найвищим органом є Конференція представників центрів, а в проміжках між ними Асоціацією керує Рада представників на чолі з президентом. Духовним керівником є **Лама Оле Нідал** (*на фото*) – перший західний лама, засновник понад 300 центрів Карма-Каг'ю.

3. Джайнізм, йога: представники, основні ідеї.

Засновником джайнізму є Махавіра. Джайністи були елітою суспільства.

• Основні ідеї джайнізму:

- 1) заперечення святості Вед;
- 2) людина вже в цьому житті може перемогти карму і сансару:
 - а) шляхом аскетизму;
 - б) шляхом вчинення благих справ (наприклад, пожертвування);
- 3) заперечення існування богів;
- 4) поклонялися своїм проповідникам - Джинам.

Джайністи допускали до монашества та вивчення святих книг також жінок.

В основі вчення джайнів - уявлення про життя як страждання. Страждання пов'язується з дією закону карми. Однак цей закон можливо змінити.

Вони обґрунтовують наявність двох самотійних начал:

- 1) живе - джива;
- 2) неживе - аджива.

Аджива складається з:

а) простору;

б) часу;

в) середовища;

г) стимулюючої відсутності руху або дій.

Для джайнів чотири стихії - земля, вогонь, повітря та вода - мають свої душі.

Джайни розрізняють такі види пізнання:

1) віра в авторитети;

2) контакт душі з об'єктом без посередництва почуттів та розуму шляхом усунення перепон, які заважають такому контакту з об'єктом.

Йога.

Йога - це індійське релігійно-філософське вчення.

Засновником йоги є Патанджалі (II ст. н.е.).

Основні ідеї йоги:

1) людину врятує система фізичних і психічних вправ, які систематизував Патанджалі та виклав у „Йога-сутрі”.

Виділяються такі види вправ:

- а) нижчий ступінь йоги - *Хатха* - йога, яка становить собою фізичні вправи, направлені на оволодіння тілом, а також дає можливість перейти до *Раджа-йоги*;
- б) Раджа-йога становить собою систему психічних вправ, які ведуть до повного відриву від реальної дійсності.
- 3) обмеження розумової діяльності та концентрація на сприйнятті свого внутрішнього світу.

“Бхагавадгіти” (світоглядна поема) розрізняє три йоги:

- 1) йогу вірності;
- 2) йогу пізнання;
- 3) йогу дії.

Вважалося, що дія є наслідком бажання. Але Крішна розриває цей причинно-наслідковий зв'язок та стверджує, що можливо бути вільним, діючи та виконуючи свій обов'язок, але лише в тому випадку, якщо навчишся виконувати дії без бажання та не турбуючись про результати своїх дій.

Сенс не в самій дії, а у відношенні до неї. Воля не в бездіяльності, оскільки навіть справами досягають волі.

Можливо бути вільним за будь-якого способу життя, оскільки спасіння не залежить від способу життя, воно залежить від відношення до того, що нам доводиться

4. Філософія Стародавнього Китаю: представники, основні ідеї.

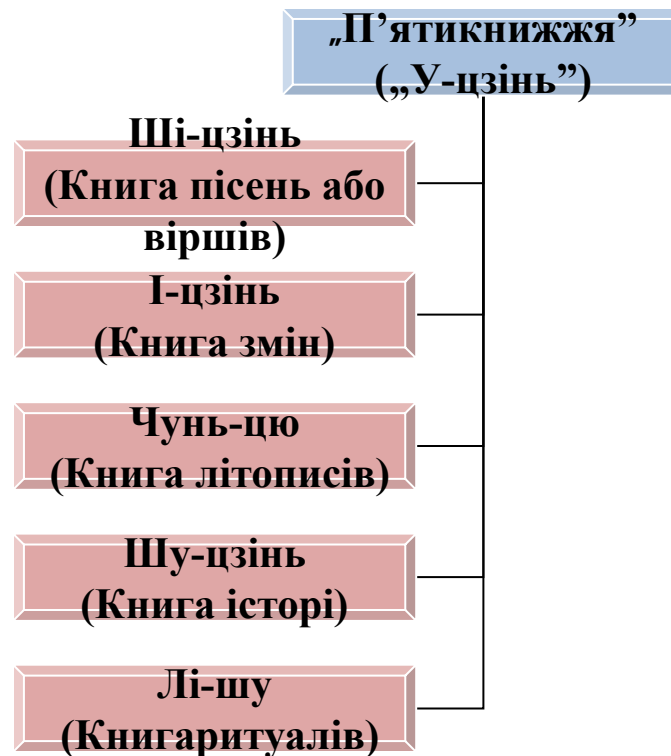
Особливостями філософії Стародавнього Китаю є такі риси:

- 1) виникла у VI-III ст. до н.е.;
- 2) заснована на п'яти книгах;
- 3) малодоступна через те, що викладалася на ієрогліфах;
- 4) проблематика філософії Стародавнього Китаю така:
 - а) проблема влади;
 - б) проблема управління людьми;
 - в) проблема сенсу життя.

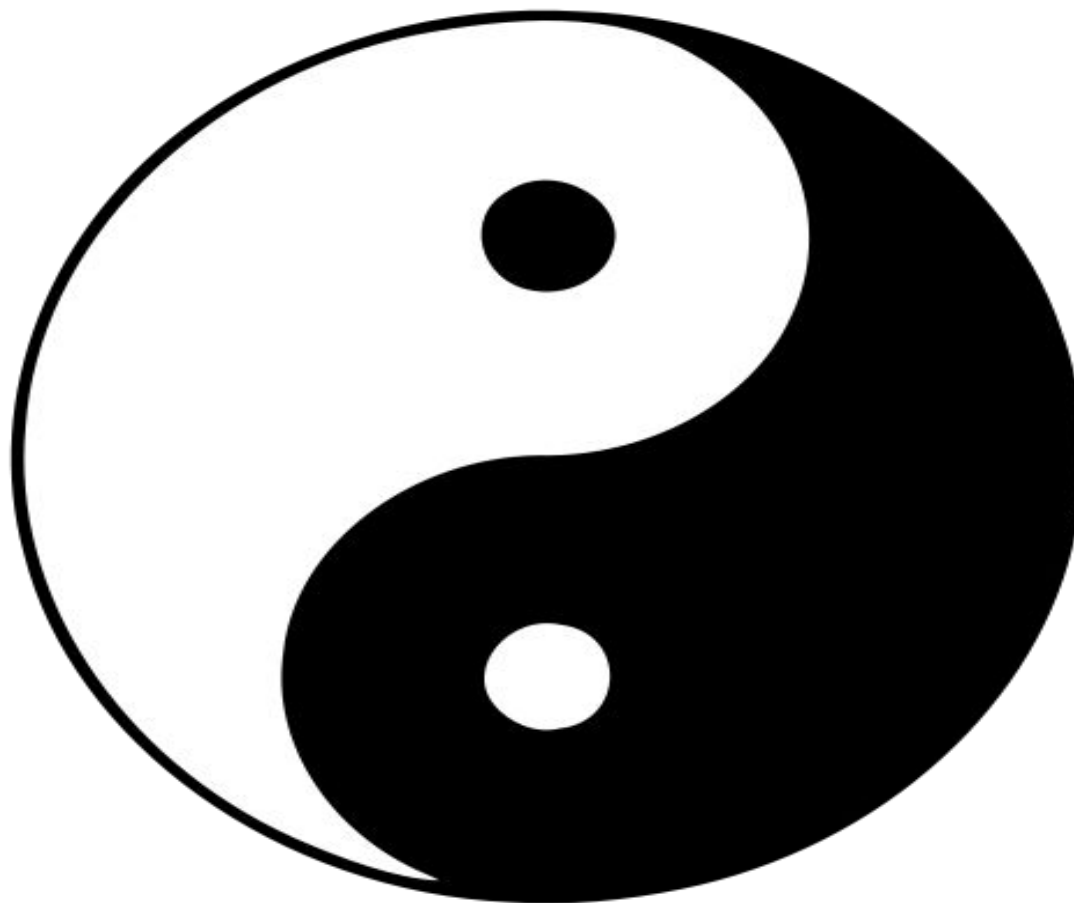
Філософія Стародавнього Китаю виникає в період Чжаньго (6-3 ст. до н.е.)- „золотий вік китайської філософії”.

Філософія Стародавнього Китаю

Духовним каноном
життя
Стародавнього
Китаю є так зване
„П’ятикнижжя”
(„У-цзінь”)

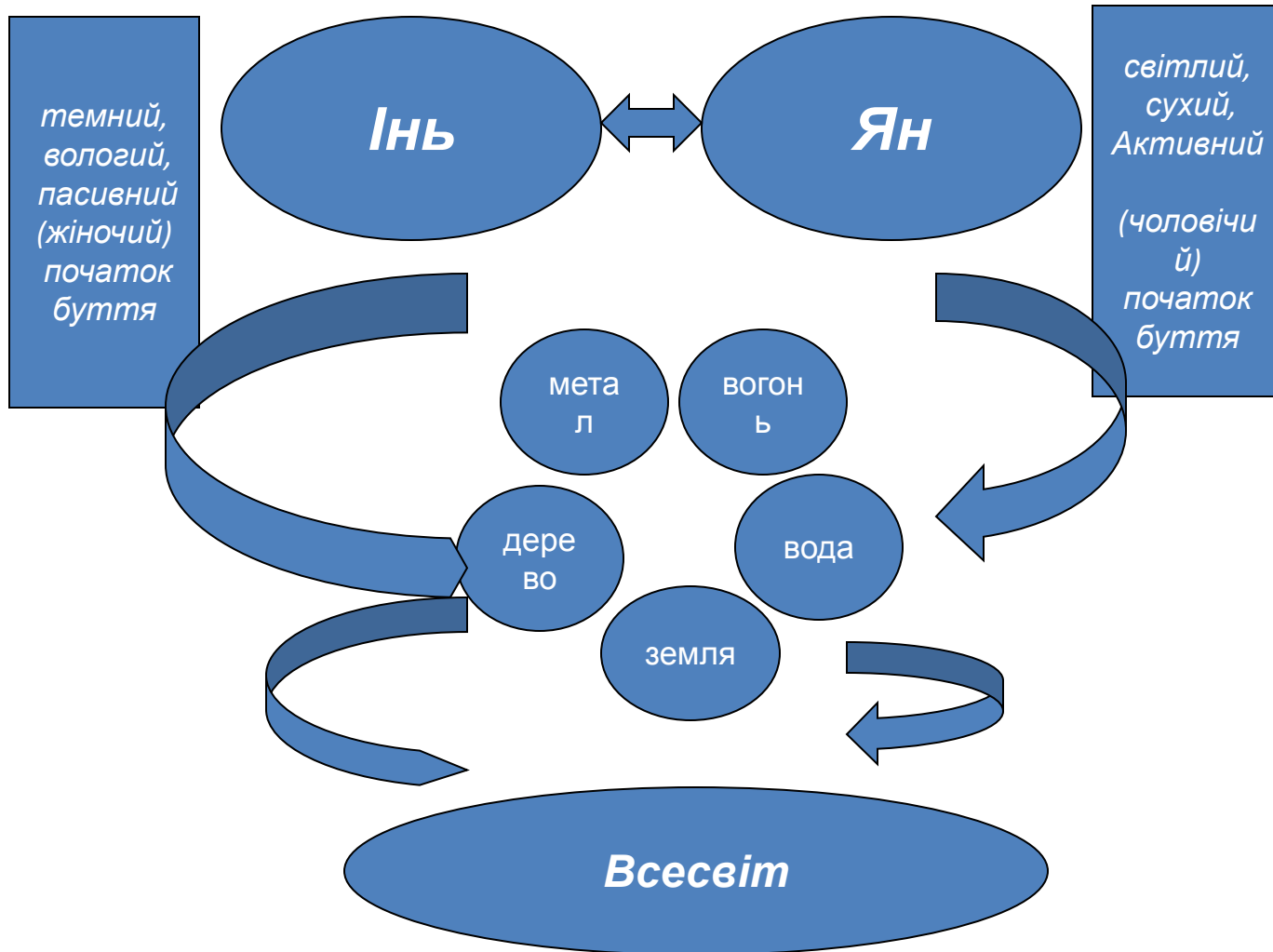

Сонце -
Ян

Місяць -
Інь

Інь і Ян

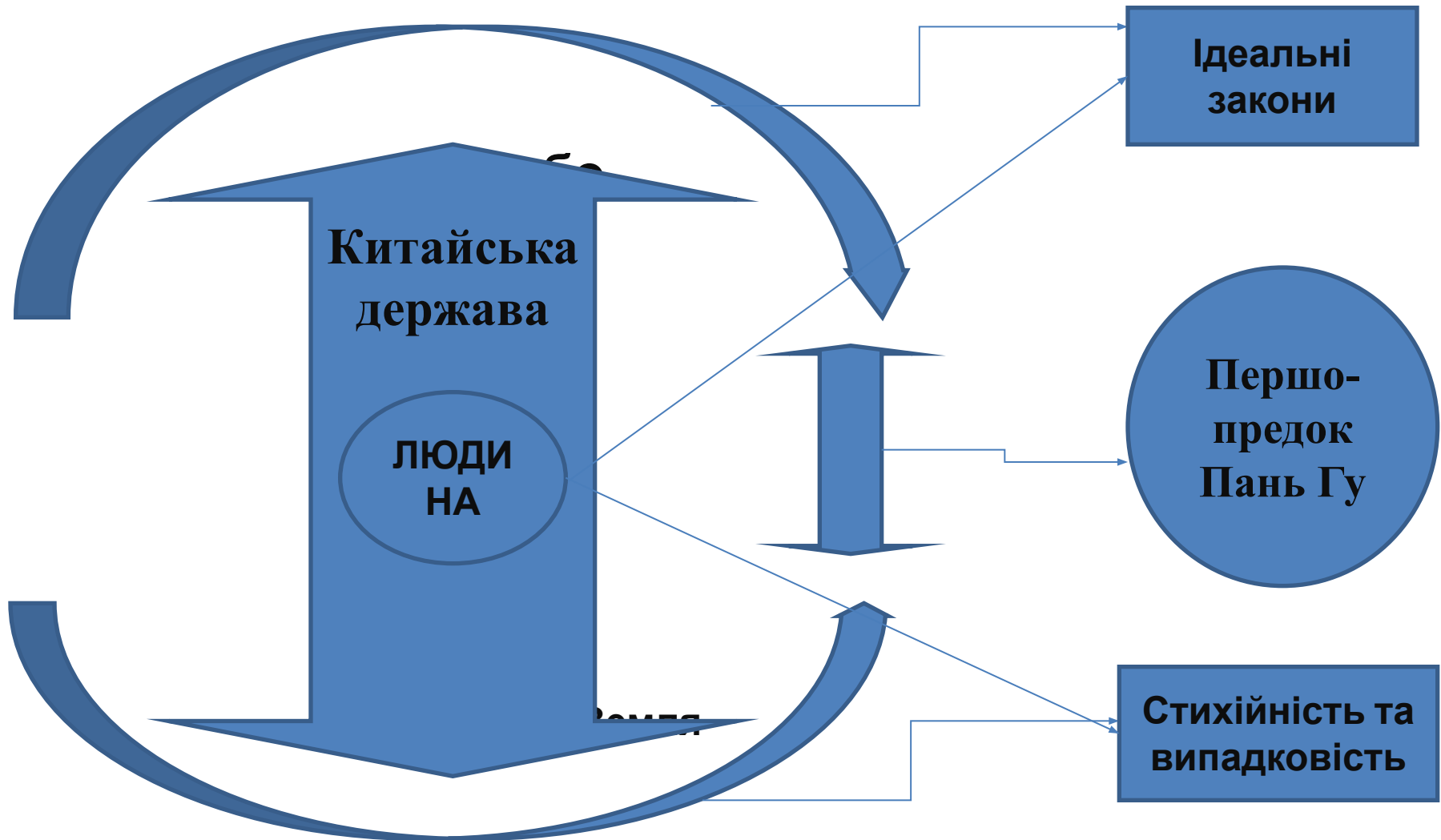

Схема піднебесної в китайському світогляді

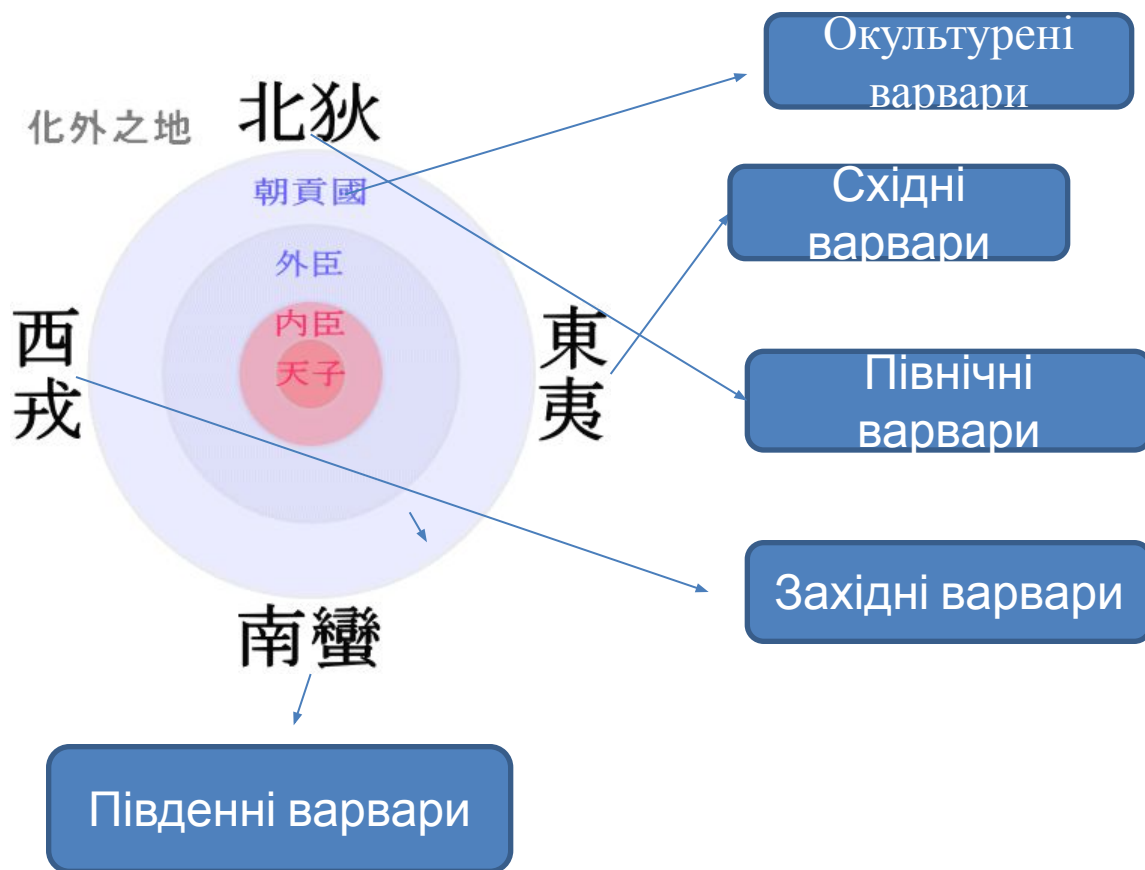

Схема Піднебесної і китаєцентричного світу. В центрі — Імператор (天子, «Син Неба»), за ним — придворні (内臣, «внутрішні слуги») і регіональні чиновники (外臣, «зовнішні слуги»). Після них — окультурені варвари (朝貢国, «країни-данники»), за якими слідує «дикі варвари» сторін світу: **східні** (東夷), **західні** (西戎), **південні** (南蠻) і **північні** (北狄). Поза ними простирається зона, недосяжна культурегерській місії китайців (化外之地, «землі поза просвітительським впливом»).

Філософи Стародавнього Китаю вважали, що зв'язок п'яти „першооснов”, а саме: води, вогню, металу, дерева та землі - створюють усе різноманіття явищ і речей.

Існувало шість основних шкіл філософії Стародавнього Китаю:

- 1) конфуціанська школа;
- 2) моїстська школа;
- 3) легістська школа;
- 4) даоська школа;
- 5) натурфілософи;
- 6) школа імен (софісти).

Більшість з них мають етико-політичний характер, інші школи метафізичного напрямлення.

Засновником філософії Стародавнього Китаю є Конфуцій.

Конфуціанство

Засновник конфуціанства - Конфуцій (28 вересня 551-479 рр. до н.е.)- філософ, мислитель. Основна праця - „Лунь Юй” (“Бесіди та судження”).

Конфуціанство: основні ідеї.

Засновник конфуціанства - *Конфуцій (551-479 рр. до н.е.), філософ, мислитель. Основна праця - „Лунь Юй”.*

Основні ідеї конфуціанства:

- 1) небо і духи визначають закони розвитку суспільства, а також долю людини;
- 2) імператор є батьком усіх китайців;
- 3) основою порядків у державі є додержання усіма людьми „Лі”, тобто церемонії, ритуалу і традицій;
- 4) гуманізм.

Кожен китаєць повинен дотримуватися таких правил:

- 1) керуватися своїм обов’язком та законами, а не власними інтересами;
- 2) дотримуватися „золотої середини” у поведінці;
- 3) виконувати „золоте правило”, яке полягає у тому, щоб не робити іншому того, чого не бажаєш собі;
- 4) підкорюватися волі батьків, людей, старших за віком, а також начальству;
- 5) знати, означає знати людей та мотиви їх поведінки;
- 6) виражає світогляд духовної еліти, чиновництва, а також городян Китаю.

Основною проблемою у конфуціанстві є проблема управління.

В основі управління лежить не примушування народу або насильство над ним, а сила морального прикладу.

Конфуціанські уявлення про суспільство та державу ґрунтуються на ідеї прикладу особистих відносин.

В управлінні народом конфуціанство надавало перевагу моралі перед правом, переконанню та силі прикладу перед примушуванням.

Вчення про знання:

- 1) вивчення неправильних поглядів шкідливе;
- 2) вчитися у древніх та у сучасників необхідно вибірково;
- 3) знання полягає як у сукупності знань, так і в методі розгляду самої проблеми.

Могила Конфуция на кладбище рода Кун в Цюйфу

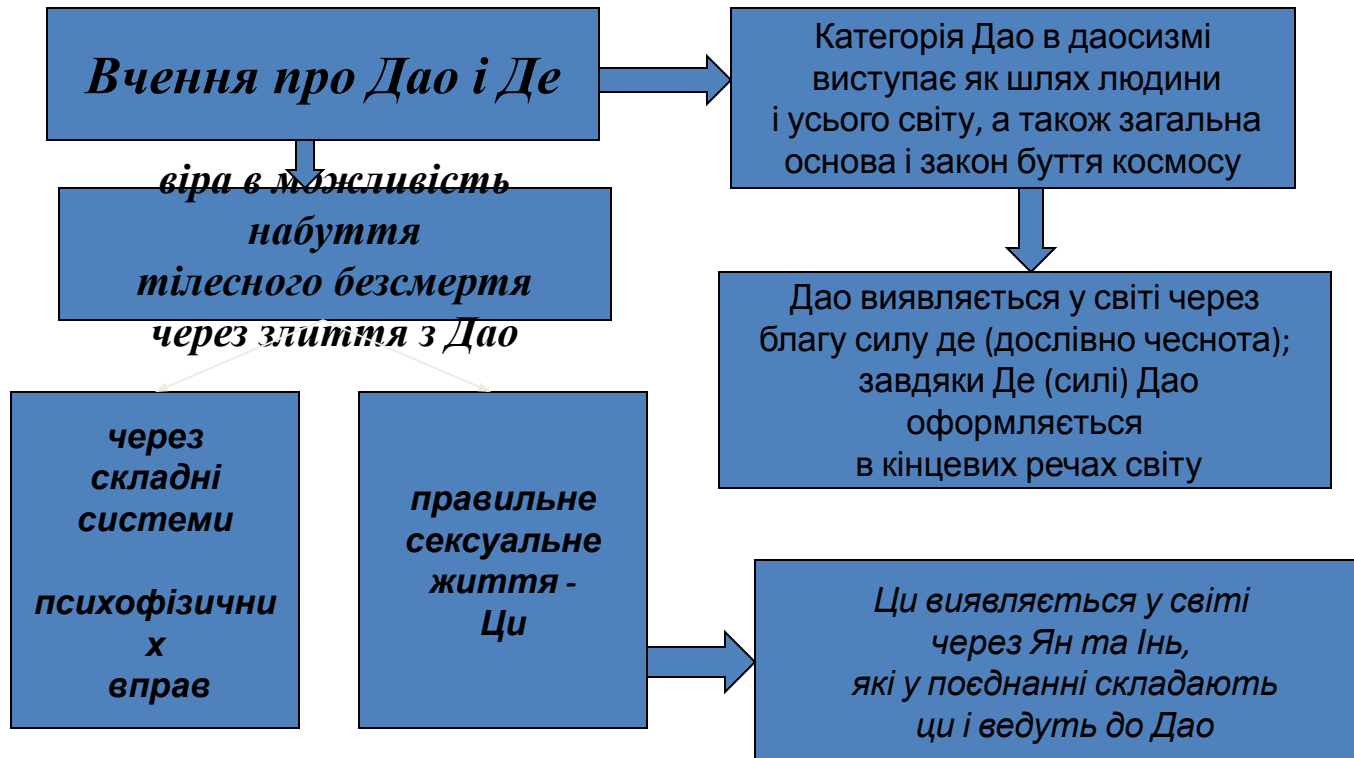

На родовом кладбище Конфуция в Цюйфу

6. Даосизм: основні ідеї.

Засновником даосизму є Лао-цзи (VI-Vст.). Основна праця Лао-цзи - „Дао де цзин”.

Основні ідеї даосизму:

- 1) жити необхідно у згоді з природою;
- 2) життя необхідно прожити без мудрощів;
- 3) виступати проти всіх технічних нововведень;
- 4) „Дао” означає першопричина, закон, шлях лежить в основі світу;
- 5) виступав за закриту та невелику державу;
- 6) пропагував культ „ідеї споглядання”.
- 7) усі речі з’являються і змінюються завдяки власному шляху - **дао**;
- 8) у світі немає незмінних речей, і в процесі зміни вони переходять у свою протилежність;
- 9) виступав за повернення до традицій первинного життя;
- 10) відхід від дао пов’язувався з культурою.

Даосизм займається питаннями об'єктивної картини світу у його абстрактно-філософському аспекті:

- 1) проблемами буття та небуття;
- 2) проблемами становлення.

Даоська картина світу така:

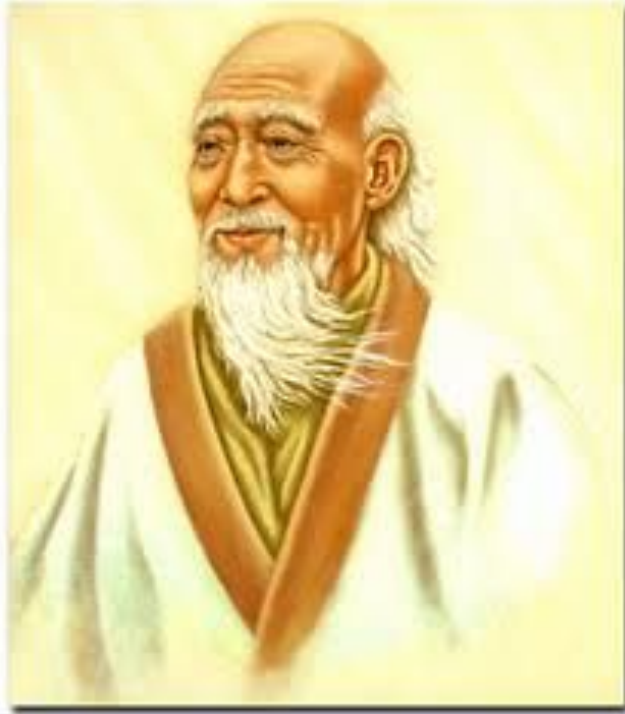
- 1) небуття первинне;
- 2) про небуття можна говорити лише негативно;
- 3) небуття породжує буття.

Соціальний ідеал даосів у минулому, коли життя було простим і нічого не заважало звичайному ходу подій, коли не було просвітництва.

Висловлювання Лао-цзи:

- Будьте уважні до своїх думок - вони початок вчинків.
- Мудра людина, знаючи себе, себе не виставляє.
- Правдиві слова схожі на свою протилежність.
- Нема біда більшої, ніж недооцінювати противника.
- На ненависть потрібно відповідати добром.
- Хто багато обіцяє, той не заслуговує довіри.
- Якщо хочеш, щоб люди йшли за тобою, йди за ними.
- Хто помер, але не був забутий, той безсмертний.

Даосизм

**Засновником даосизму є Лао-цзи (VI-Vст.).
Основна праця Лао-цзи - „Дао де цзин”.**

Біографія Лао-Цзи

Значну частину життя Лао-Цзи займав в Чжоу посаду зберігача імператорського архіву та бібліотеки держави. У 517 р. до н. е.. відбулася його зустріч з Конфуцієм, яка здійснила на другого дуже сильне враження, тим більше що Лао-Цзи був більше ніж на півстоліття його старше.

Будучи старим, розчарувавшись в навколишньому світі, він висунувся в західному напрямку, щоб покинути країну. Коли філософ наблизився до прикордонної застави в області Ханьгу, його зупинив Ін Сі, «страж застави» і звернувся до нього з проханням розповісти йому про вчення. Так з'явився текст в п'ять тисяч слів - книга «Дао де цзін», яку Лао-Цзи написав або продиктував і яка стала вважатися канонічним текстом даосизму. Покинувши Китай, філософ відправився Індію, проповідував там, і багато в чому завдяки його вченню виник буддизм. Про його смерть та її обставини нічого невідомо.

7.Законники: основні ідеї

Представником законників є Шан Ян (IVст.). Основна праця: „Шан цзюнь шу”.

Шан Ян здійснив такі реформи:

1) уніфікація суспільного життя:

а) введено єдину грошову одиницю (юань);

б) введено єдину систему писемності;

в) введено єдину систему мір вимірювання (метрична);

г) створено єдиний державний апарат та армію;

д) розроблено єдине законодавство;

2) введено систему жорстоких покарань за найменші правопорушення;

3) насильницьким шляхом почав об'єднувати Китай (221 р.до н.е – створення єдиного Китаю).

Шан Ян вважав за необхідне, щоб:

- 1) було багато покарань та мало нагород;
- 2) покарання були жорстокими;
- 3) жорстокими покараннями карались дрібні злочинці;
- 4) люди були розрізненні взаємною підозрілістю та взаємними доносами.

Основні ідеї законників:

- 1) в основі порядку в суспільстві лежить ***Фа*** (закон);
- 2) страх перед покаранням за порушення закону сильніший, ніж переконання;
- 3) концепція рівних можливостей при зайнятті посад, а також при отриманні соціальних благ;
- 4) в основі розвитку лежить землеробство та війна.

Тест

1. Основними джерелами філософії стародавньої Індії є:

- а) Веди;
- б) Брахмани;
- в) Упанішади;
- г) Карма.

2. Філософія Стародавньої Індії предметом свого розгляду ставить:

- а) брахманізм;
- б) буддизм;
- в) даосизм.

3. Ідея відплати за земне життя в потойбічному світі – це:

- а) карма;
- б) сансара.

4. Нагорода за праведне життя в брахманізмі веде до:

- а) піднесення душі до Бога Брахми;
- б) злиття з ним і отримання вічного життя;
- в) перевтілення в собі подібні сутності.

5. Чотири благородні істини є:

- а) життя людини веде до страждань;
- б) причиною страждань є прагнення насолоди;
- в) любов до людини;
- г) порвати із стражданнями можна звільнившись від спраги життя;
- д) вести правильне життя: правильна віра, мова, воля, рішучість і т. д.

6. Головним ідеалом буддизму є:

- а) любов до всього живого;
- б) утримання від заподіяння зла;
- в) любов до Бога Брахми.